provinsje fryslân
provincie fryslân

provinsje fryslân

P 1344- 66

1344-66

Richtlijnen Milieueffectrapportage Glastuinbouw Noordwest Fryslân

Vastgesteld door Provinciale Staten op 17 maart 2004

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1. Inleiding 5

Hoofdstuk 2. Hoofdpunten Richtlijnen MER 7

Hoofdstuk 3. Doel en besluitvorming 9
3.1 Doel 9
3.2 Besluitvorming 9

Hoofdstuk 4. Voorgenomen activiteit en alternatieven 11
4.1 Ontwikkeling van varianten en alternatieven 11
4.2 Eerste fase: selectie van mogelijke locaties 12
4.3 Tweede fase: selectie inrichting per locatie 13
4.4 Derde Fase: selectie totaalalternatieven 15
4.5 Meest milieuvriendelijk alternatief 16

Hoofdstuk 5. Bestaande milieutoestand, autonome ontwikkeling en gevolgen voor het milieu. 17
5.1 Algemeen 17
5.2 Landschap, cultuurhistorie en archeologie 17
5.3 Bodem en water 18
5.4 Natuur 18
5.5 Woon- en leefomgeving: verkeer, geluid, licht 19
5.6 Energie 19

Hoofdstuk 6. Vergelijking van alternatieven 21

Hoofdstuk 7. Leemten in informatie 23

Hoofdstuk 8. Evaluatieprogramma 25

Hoofdstuk 9. Vorm en presentatie 27

Hoofdstuk 10. Samenvatting van het mer 29

Bijlage 1. Verschillen advies Commissie MER en richtlijnen PS 31
Bijlage 2. Lijst van insprekers en adviezen beoordeeld door de commissie MER 33
Bijlage 3. Lijst van insprekers niet beoordeeld door de commissie MER 41

Hoofdstuk 1. Inleiding

De provincie Fryslân heeft het voornemen om door middel van een herziening van het streekplan de ontwikkeling van 450 ha (bruto) glastuinbouw in het noordwestelijke deel van de provincie mogelijk te maken. De in het huidige streekplan aangewezen 250 ha voor glastuinbouw is nagenoeg gerealiseerd. Aanwijzen van nieuwe ruimte wordt nodig geacht als bijdrage aan de economische structuur van de regio en als antwoord op de regionale en landelijke behoefte aan glastuinbouwgebieden.

Ten behoeve van de herziening van het streekplan, in de vorm van een concrete beleidsbeslissing, moet een milieueffectrapportage worden opgesteld. Bij brief van 31 maart 2003 is de Commissie voor de milieueffectrapportage (m.e.r.) door de provincie Fryslân in de gelegenheid gesteld om advies uit te brengen over de richtlijnen voor het milieueffectrapport. De m.e.r.-procedure ging van start met de kennisgeving van de startnotitie in Staatscourant 73 van 14 april 2003.

Een werkgroep van de Commissie voor de m.e.r. heeft op 16 juni een advies uitgebracht. De werkgroep treedt op namens de Commissie voor de m.e.r.. Het doel van het advies is om aan te geven welke informatie het MER moet bevatten om het mogelijk te maken het milieubelang volwaardig in de besluitvorming mee te wegen.

De startnotitie heeft van 14 april tot en met 11 mei 2003 ter inzage gelegen. In deze periode zijn er 178 reacties binnen gekomen. Een overzicht van de inspraaksprekers is opgenomen in bijlagen 2 en 3. De Commissie heeft bij het opstellen van haar advies rekening gehouden met de inspraakreacties op de startnotitie en de adviezen ten aanzien van de startnotitie.

De hierna beschreven richtlijnen zijn gebaseerd op het advies van de commissie voor de m.e.r. De belangrijkste verschillen tussen het advies en de richtlijnen staan beschreven in bijlage 1.

De startnotitie geeft voor veel onderdelen aan wat in het MER aan de orde zal komen. De richtlijnen richten zich daarom op die onderwerpen die in het MER nadere uitwerking of een andere aanpak behoeven dan in de startnotitie. Voor alle niet genoemde onderwerpen dient de in de startnotitie voorgestelde aanpak richtlijn voor het MER te zijn.

Deze richtlijnen zijn op 17 maart 2004 vastgesteld door Provinciale Staten van Fryslân.

Hoofdstuk 2. Hoofdpunten Richtlijnen MER

Zowel in de startnotitie als in deze Richtlijnen wordt aangegeven waaraan het MER moet voldoen. Alhoewel al deze punten van belang zijn, kunnen de volgende punten worden beschouwd als essentiële informatie in het milieueffectrapport. Dat wil zeggen dat het MER in elk geval, onvoldoende basis biedt voor het meewegen van het milieubelang in de besluitvorming, als het volgende ontbreekt:

- Het MER moet inzichtelijk maken in hoeverre in de verschillende alternatieven glastuinbouw **landschappelijk** ingepast kan worden en wat de gevolgen voor **cultuurhistorische waarden** zijn.
- De bestaande glastuinbouw in Noordwest-Fryslân blijkt de lokale waterbalans zodanig te verstoren dat wateraanvoer van elders noodzakelijk is. Het MER moet duidelijk maken hoe in de alternatieven voorzien kan worden in de **water**behoefte van de te vestigen glastuinbouw, hoe omgegaan zal worden met het afvalwater en wat de consequenties zijn voor de waterhuishouding, lokaal en regionaal.
- Het MER zal bestaan uit een **selectieproces**, waarbij in verschillende stappen de uiteindelijke selectie van de locatie(s) voor glastuinbouw plaatsvindt. Het MER dient zodanig inzichtelijk te zijn, dat voor de lezer te achterhalen is waarom bepaalde delen van het zoekgebied afvallen voor vestiging van glastuinbouw en waarom bepaalde locaties de voorkeur krijgen. Dit kan gebeuren door gehanteerde criteria goed te benoemen, afwegingen expliciet te maken en waar nodig gevoeligheidsanalyses uit te voeren.
- De onderbouwing van het benodigde oppervlak voor glastuinbouw kent onzekerheden en veronderstellingen. Hiermee kan rekening gehouden worden door bij de ontwikkeling van glastuinbouw te voorzien in een **fasering**, die rekening houdt met langzamer of niet benutten van aangewezen oppervlak. Het MER dient duidelijk te maken welke consequenties de fasering heeft voor ontsluiting, waterhuishouding en collectieve voorzieningen.

De **samenvatting** is het deel van het MER dat vooral gelezen wordt door besluitvormers en insprekers en verdient daarom bijzondere aandacht. De samenvatting moet zelfstandig leesbaar zijn voor een brede doelgroep en dient een goede afspiegeling te zijn van de inhoud van het MER.

Hoofdstuk 3. Doel en besluitvorming

Artikel 7.10, lid 1, onder a van de Wet milieubeheer (Wm):
Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van hetgeen met de voorgenomen activiteit wordt beoogd."*

Artikel 7.10, lid 1, onder c van de Wm:
Een MER bevat ten minste: *"een aanduiding van de besluiten bij de voorbereiding waarvan het milieueffectrapport wordt gemaakt, en een overzicht van de eerder genomen besluiten van bestuursorganen, die betrekking hebben op de voorgenomen activiteit en de beschreven alternatieven."*

3.1 Doel

In de startnotitie is als doel geformuleerd het realiseren van ca. 450 ha bruto glastuinbouw in Noordwest Fryslân.
De onderbouwing van het benodigde oppervlak kent onzekerheden en veronderstellingen. In het MER dient er nadrukkelijk rekening mee te houden dat het oppervlak in een langzamer tempo of niet volledig benut zal gaan worden. Dit zal gebeuren door bij elk van de te ontwikkelen alternatieven de fasering te geven en de mate waarin de fasering de mogelijkheid van terugvalopties biedt mede in de beoordeling te betrekken.

Bij het doel van 450 ha glastuinbouw wordt in de startnotitie een groot aantal uitgangspunten en randvoorwaarden genoemd, die, zoals de startnotitie stelt, een sturende rol spelen.
In het MER zal uitgaande van deze uitgangspunten en randvoorwaarden een beperkt aantal doelen worden geformuleerd, waarbij onderscheid gemaakt zal worden tussen doelen op locatie-selectieniveau en doelen op inrichtingsniveau. Deze doelen worden vervolgens gebruikt bij het formuleren van de criteria bij de ontwikkeling van varianten en alternatieven, waarbij het onderscheid tussen locatieniveau en inrichtingsniveau verder doorwerkt.

In het MER zullen doelen worden geformuleerd die de milieuambities van de provincie bij de ontwikkeling van glastuinbouw weergeven. Dit zijn doelen die zich niet per definitie beperken tot het voldoen aan het staande beleid of wettelijke eisen.
Hierbij zal in elk geval gekeken worden naar doelen ten aanzien van:
- landschappelijke inpassing:
- water:
- energiebesparing en duurzame energie

3.2 Besluitvorming

Algemeen
In het MER zal, in aanvulling op de startnotitie, aan worden gegeven voor welke van de genoemde randvoorwaarden en uitgangspunten de locaties verschillen kunnen vertonen, met andere woorden welke onderscheidend worden geacht in de locatieselectie. Sommige randvoorwaarden en uitgangspunten zullen in het MER - om bij keuze tussen de locaties onderscheidend te kunnen zijn - scherper geformuleerd worden.

In het MER zal worden aangegeven dat het is opgesteld voor een partiële herziening van het streekplan Friesland 1994 door de Provinciale Staten van Fryslân. Beschreven zal worden volgens welke procedure en welk tijdpad dit geschiedt en welke adviesorganen en instanties daarbij formeel en informeel zijn betrokken.

In het MER zullen de formele besluiten worden aangegeven die in een later stadium nog moeten worden genomen om de voorgenomen activiteit te realiseren.

De partiële streekplanherziening zal worden aangemerkt als een concrete beleidsbeslissing. Dit heeft als consequentie dat het besluit een afgewogen beslissing dient te zijn, en concreet genoeg over locatie en functie. Voor het MER geldt dan evenzeer dat het op deze punten concreet genoeg moet zijn.

PKB Waddenzee
Het zoekgebied grenst aan het gebied van de PKB Waddenzee. Het MER dient voldoende informatie te bevatten om externe werking van de vestiging van glastuinbouw op het PKB-gebied te kunnen beoordelen.

Flora- en faunawet
Vestiging van glastuinbouw in Noordwest-Fryslan kan leiden tot in de Flora- en faunawet genoemde verboden gedragingen. Nagegaan moet worden of aanpassing c.q. mitigatie van het project mogelijk is zodat met de Flora- en faunawet strijdige handelingen niet dan wel zo weinig mogelijk plaatsvinden. Ook moet worden nagegaan of een ontheffing op grond van artikel 75 van de Flora- en faunawet nodig is en of die zal worden verleend. Voor een dergelijk ontheffingsverzoek zal een inventarisatie van alle in het gebied voorkomende soorten moet worden gemaakt. Voor de afwegingen in het MER is dit niet nodig. In het MER kan worden volstaan met het aangeven van de gevolgen voor de doelsoorten en het aangeven van mogelijke mitigerende en compenserende maatregelen.

Bijkomende bedrijvigheid
De beoogde glastuinbouw zal gepaard gaan met extra bedrijvigheid van bijvoorbeeld toeleveranciers. Het MER dient aan te geven in hoeverre het huidige streekplan nu al sturend is voor de selectie van de locatie(s) doordat voor de extra bedrijvigheid de vestigingslocatie reeds is aangewezen.

Watertoets
Voor het voornemen zal een watertoets moeten worden uitgevoerd. De informatie die de waterbeheerder heeft verschaft over de randvoorwaarden voor het voornemen, dient in het MER te worden besproken. Voor Noordwest-Fryslân is of wordt een aantal stukken opgesteld met relevante informatie over de waterhuishouding. In het MER dient aan de orde te komen welke eisen, aanbevelingen en knelpunten hierin staan voor de ontwikkelingen in het gebied en voor realisatie van de alternatieven.

Hoofdstuk 4. Voorgenomen activiteit en alternatieven

Artikel 7.10, lid 1, onder b van de Wm:
Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de voorgenomen activiteit en van de wijze waarop zij zal worden uitgevoerd, alsmede van de alternatieven daarvoor, die redelijkerwijs in beschouwing dienen te worden genomen, en de motivering van de keuze voor de in beschouwing genomen alternatieven."*

Artikel 7.10, lid 3 van de Wm:
"Tot de ingevolge het eerste lid, onder b, te beschrijven alternatieven behoort in ieder geval het alternatief waarbij de nadelige gevolgen voor het milieu worden voorkomen, dan wel, voor zover dat niet mogelijk is, deze met gebruikmaking van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming van het milieu, zoveel mogelijk worden beperkt."

4.1 Ontwikkeling van varianten en alternatieven

In het MER zal ten aanzien van de ontwikkeling van alternatieven en varianten worden uit gegaan van de onderstaande opzet.
Deze opzet komt in hoofdlijnen overeen met het ontwerpproces van de startnotitie. Door de meer gedetailleerde onderverdeling wordt echter explicieter welk type uitgangspunten, randvoorwaarden en criteria op welk moment in het proces een rol spelen.

Eerste fase: selectie van mogelijke locaties
De eerste fase omvat de volgende stappen:

- 1a Definitie van het zoekgebied;
- 1b Globale (locatieonafhankelijke) beschrijving van de standaardinrichting van een glastuinbouwlocatie;
- 1c Inperking van het zoekgebied door het toepassen van uitsluitende criteria;
- 1d Aanduiding en globale begrenzing van mogelijke locaties op basis van positief sturende criteria;
- 1e Selectie van locaties voor de tweede fase.

Tweede fase: selectie inrichting per locatie
Hiervoor gelden de volgende stappen:

- 2a Per geselecteerde locatie uitwerking van een basisinrichting;
- 2b Per geselecteerde locatie uitwerking van een plusinrichting;
- 2c Voor elk van de inrichtingen een beschrijving van de milieueffecten;
- 2d Het onderling vergelijken van de verschillende inrichtingen.

Derde fase: selectie totaalalternatieven
De derde fase kent de volgende stappen:

- 3a Het samenstellen van totaalalternatieven uit de verzameling van plusinrichtingen en basisinrichtingen;
- 3b Optimalisering van de totaalalternatieven;
- 3c Uitwerken fasering per totaalalternatief;
- 3d Onderlinge vergelijking van de totaalalternatieven.

In de paragrafen 4.2 tot en met 4.4 worden deze stappen per fase nader toegelicht.

4.2 Eerste fase: selectie van mogelijke locaties

De in het MER geformuleerde doelen worden op locatieselectieniveau gebruikt voor het bepalen van een beperkt aantal criteria in het selectieproces. Deze geformuleerde doelen zijn richtinggevend voor het formuleren van uitsluitende en sturende criteria in de stappen 1c en 1d.

Hier onder wordt de eerste fase per stap toegelicht.

Stap 1a
Het definiëren van het zoekgebied is in de startnotitie reeds afdoende gebeurd. Dit kan worden overgenomen in het MER.

Stap 1b
In de eerste fase zal het bij het toepassen van criteria noodzakelijk zijn aannames te doen voor de inrichting van een glastuinbouwgebied. Hiervoor wordt een locatieonafhankelijke standaardinrichting gedefinieerd. Voor deze definitie van de standaardinrichting kan worden gedacht aan gegevens als:

- de (minimale/maximale) oppervlakte;
- de hoogte van de bebouwing;
- de verhouding glas/groen/blauw;
- de lichtemissies;
- het verwachte verkeer;
- geluidsproductie.

Stap 1c
Met het gebruik van de uitsluitende criteria ('waar kan het echt niet?') wordt het zoekgebied ingeperkt. De uitsluitende criteria kunnen worden ontleend aan de uitgangspunten van tabel 5-1 van de startnotitie. Hierbij zal aandacht worden besteed aan:

- nabijheid Waddenzee en andere natuurgebieden;
- nabijheid defensieterreinen;
- bestaande bebouwing;

In het MER zal gebruik worden gemaakt van kaartmateriaal waarop voor de uitsluitende criteria relevante informatie goed wordt weergegeven.

Stap 1d
Op basis van positief sturende criteria ('waar bij voorkeur glastuinbouw?') kunnen in het ingeperkte zoekgebied mogelijke locaties aangeduid en globaal begrensd worden. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat het aanwijzen van 8 tot 12 mogelijke locaties voldoende mogelijkheden in het MER op zal leveren. De positief sturende criteria kunnen eveneens worden ontleend aan de uitgangspunten in tabel 5-1 van de startnotitie. Hierbij zal aandacht besteed worden aan:

- aansluiting bij bestaande glastuinbouw;
- ontsluitingsmogelijkheden;
- landschappelijke criteria ;
- inpasbaarheid in de waterhuishouding;
- aanwezigheid arbeidspotentieel;
- vestigingsmogelijkheden toeleverende bedrijven;
- beschikbaarheid restwarmte, ontwikkelingsmogelijkheden voor duurzame energie (benutten van aquifers, aardwarmte en windpotentieel);

In het MER zal gebruik worden gemaakt van kaartmateriaal waarop voor de positief sturende criteria relevante informatie goed wordt weergegeven.

Stap 1e
Uit de mogelijke locaties wordt op basis van onderlinge vergelijking een beperkt aantal locaties geselecteerd (ter indicatie circa 3 tot 5). De onderlinge vergelijking vindt plaats op basis van de criteria die in tabel 5-2 van de startnotitie zijn geformuleerd. Gelet op het grote aantal criteria kan toepassing van multicriteria-analyse (MCA) nuttig zijn.
De selectie uit de mogelijke locaties dient voldoende mogelijkheden te bieden voor het samenstellen van totaalalternatieven. Dat wil zeggen dat er voldoende oppervlak geselecteerd moet worden dat in de tweede fase locatiespecifiek wordt ingericht, zodat de totaalalternatieven ook echt van elkaar kunnen verschillen.

4.3 Tweede fase: selectie inrichting per locatie

Stap 2a
In deze stap wordt bij de in de eerste fase geselecteerde locaties de standaardinrichting op basis van locatiespecifieke kenmerken nader gespecificeerd in de vorm van een basisinrichting. Deze basisinrichtingen worden beschreven voor zover deze gevolgen hebben voor het milieu. Bij elke basisinrichting wordt aangegeven welke preventieve, mitigerende en compenserende maatregelen worden getroffen.

De startnotitie geeft aan dat de basisinrichting voor elke geselecteerde locatie gebaseerd zal zijn op het Besluit Glastuinbouw Wm, functionele glastuinbouwwensen en minimum vereisten voor landschappelijke kwaliteit en de waterhuishouding. Ten aanzien hiervan volgen hieronder nadere opmerkingen.

Glastuinbouw
Voor zover dit past binnen de competentie van de provincie zal in het MER aangegeven worden op welke wijze de ontwikkeling en het beheer van het glastuinbouwgebied vorm krijgen, de beoogde doelen gewaarborgd worden en de nadelige (milieu)effecten beperkt worden.
Hierbij zal worden ingegaan op de beoogde beheersstructuur van voorziene collectieve voorzieningen en op de wijze waarop het afval van de glastuinbouw zal worden verwijderd of verwerkt.
Voor de belichting zal worden aangegeven van welke veronderstellingen uitgegaan wordt ten aanzien van de donkerperioden.

Ontsluiting
In het MER zal aangegeven worden hoe de keuze voor de externe ontsluiting van de locatie samenhangt met bestaande verkeersinfrastructuur en welke verbeteringen aan verkeersinfrastructuur verondersteld worden of noodzakelijk zijn.

Externe landschappelijke kwaliteit
Bij de externe landschappelijke kwaliteit gaat het om de relaties tussen de projectvestiging en de omgeving. In het MER zal aandacht worden besteed aan de wijze waarop wordt ingespeeld op de eigenschappen en het landschapstype en de specifieke ordening van landschapselementen, waaronder verkaveling, waterstelsels en beplantingspatronen. Omdat bij sommige locaties de openheid voor een groot deel zal verdwijnen, zijn zichtlijnen belangrijk bij de inpassing van de glastuinbouwlocatie in zijn omgeving.

Interne landschappelijke kwaliteit
De startnotitie geeft niet expliciet aan dat bij het inrichten ook de interne landschappelijke consequenties worden betrokken. Bij het inrichten van de locaties zal er aandacht moeten zijn voor het beeld dat bewoners, gebruikers en passanten van het gebied zullen hebben. De

interne landschappelijke kwaliteit wordt bepaald door de mate waarin bij het inrichten voorzien wordt in:

- een in landschappelijk opzicht logisch stelsel van wegen, waterelementen, beplantingen en kavels;
- het doorbreken van de monofunctionaliteit van glastuinbouw, door middel van een groenblauwe dooradering en een netwerk van wandel- en fietspaden;
- een inrichting die - met behoud van landschappelijke kwaliteit - goed te beheren, gemakkelijk uit te breiden of om te vormen is.

Het MER zal de interne landschappelijke kwaliteit behandelen door de ruimtelijke spelregels en schetsen op te nemen.

Waterhuishouding
De waterbehoefte van de te vestigen glastuinbouw kan naar alle waarschijnlijkheid niet zonder meer in de bestaande waterhuishouding ingepast worden. Het watersysteem van Noordwest-Fryslân levert water dat te zout is om toegepast te worden in de glastuinbouw. Voor de watervoorziening zijn veel mogelijkheden denkbaar, zoals:

- waterbassins die regenwater opvangen;
- opvang van regenwater van gebieden buiten het eigenlijke glasoppervlak zelf (in perioden dat en voor zover de waterkwaliteit voldoet aan de vereisten voor gietwater);
- gietwaterproductie uit oppervlaktewater, waarbij het bijproduct brijn niet op het oppervlaktewater geloosd kan worden, maar op een andere, milieuvriendelijke wijze moet worden afgevoerd;

In het MER zal voor elke locatie duidelijk worden gemaakt hoe omgegaan wordt met de waterproblematiek. Indien meerdere watervoorzieningsopties mogelijk zijn, worden deze eerst met elkaar vergeleken, alvorens gekozen wordt.

Daarnaast zal in het MER per basisinrichting duidelijk worden aangegeven hoe wordt omgegaan met het afvalwater. Bij lozing op het riool moet per locatie worden aangegeven of hiervoor voldoende riool- en waterzuiveringscapaciteit beschikbaar is (dit kan mede afhankelijk zijn van de kwaliteit van het afvalwater).

In het MER zal duidelijk worden gemaakt in hoeverre de verspreiding van bestrijdingsmiddelen rechtstreeks of via de luchtroute naar het oppervlaktewater kan worden voorkomen.

Stap 2b
In deze stap wordt bij de in de eerste fase geselecteerde locaties de standaardinrichting op basis van locatiespecifieke kenmerken nader gespecificeerd in de vorm van een plusinrichting. Deze plusinrichtingen worden beschreven voor zover deze gevolgen hebben voor het milieu. De plusinrichtingen gaan uit van een hoger ambitieniveau dan de nu geldende wettelijke vereisten. Bij de motivatie van de plusinrichtingen dient daarom aandacht te worden besteed aan de realiseerbaarheid en de kansrijkdom van te benoemen ambities. In het MER dient te worden aangegeven:

- in hoeverre de realisatie van de ambities tot de competentie van de provincie behoort en hoe de provincie de doelen zal realiseren dan wel de realisatie ervan zal bevorderen
- wat de verwachte kansrijkdom van de ambities is, rekening houdend met mogelijke toekomstige wettelijke vereisten, verwachte technische ontwikkelingen en de economische haalbaarheid.

Bij elke inrichting wordt aangegeven welke preventieve, mitigerende en compenserende maatregelen worden getroffen. De plusinrichtingen houden rekening met extra eisen en wensen die gelden op de langere termijn, in ieder geval ten aanzien van de landschappelijke kwaliteit, water, energie en multifunctioneel ruimte gebruik.

Externe landschappelijke kwaliteit
In de plusinrichtingen zal extra worden ingespeeld op de kansen en beperkingen van cultuurhistorie voor de ontwikkeling van glastuinbouw. Hierbij kan worden aangesloten op de voorbeelden die in het rapport "Kassen en kansen in cultuurhistorie" worden gegeven. Hierbij zal in elk geval aandacht worden besteed aan zichtlijnen en overgangszones naar de omgeving.

Interne landschappelijke kwaliteit
In de plusinrichtingen zal aandacht geschonken worden aan de inrichting op kavelniveau. Hierbij kan worden aangesloten op de voorbeelden die in het rapport "Kassen en kansen in cultuurhistorie" worden gegeven. Hierbij zal in elk geval aandacht worden besteed aan ruimtelijke spelregels voor de maatvoering van de bebouwing en de rangschikking van woningen, bedrijfsgebouwen en installaties op de kavel. De situering en (groene) vormgeving van de waterbassins maken hier deel van uit.
Daarnaast zal bij de plusinrichtingen aandacht worden besteed aan extra ruimte ten behoeve van het functioneren van de groen-blauwe dooradering en het recreatieve netwerk.

Water
De consequentie van de Europese Kaderrichtlijn Water zal zijn dat de glastuinbouw vanaf 2015 slechts zeer beperkt meststoffen of bestrijdingsmiddelen kan lozen. In een plusinrichting zal duidelijk worden gemaakt hoe hieraan voldaan zal kunnen worden.

Energiebesparing en duurzame energie
Ten aanzien van energiebesparing en duurzame energie zal bij de plusvarianten in elk geval aandacht worden besteed aan:
- beperking van het energiegebruik door toepassing van warmtekrachtkoppeling;
- het gebruik van restwarmte van derden of aardwarmte;
- het toepassen van thermisch energieopslag in aquifers in combinatie met warmtepompen.
- combinatiemogelijkheden met windenergie.

Voor al deze energieonderwerpen geldt dat daarbij collectieve vormen van energievoorziening nodig kunnen blijken.

Stap 2c
De in stappen 2a en 2b beschreven inrichtingsvarianten worden met elkaar vergeleken op basis van een effectbeschrijving. Hoofdstuk 5 van deze richtlijnen geeft weer welke milieueffecten voor elke variant in beeld worden gebracht.

Stap 2d
De inrichtingsvarianten worden met elkaar vergeleken op basis van de effectbeschrijving, zoals die in hoofdstuk 5 van deze richtlijnen wordt behandeld. Bij deze vergelijking kan toepassing van multicriteria-analyse worden overwogen.

4.4 Derde Fase: selectie totaalalternatieven

Stap 3a
De totaalalternatieven worden in eerste instantie samengesteld uit de verzameling van basisvarianten en plusvarianten op basis van de onderlinge vergelijking van de varianten (stap 2d). Een totaalalternatief heeft een oppervlakte van circa 450 ha.

Stap 3b

Noodzakelijkerwijs zijn in de tweede fase de basis- en plusinrichtingen ontworpen zonder dat bekend is met welke eventuele andere locaties deze locatie een totaalalternatief gaat vormen; de totaalalternatieven worden immers pas in de derde fase samengesteld.
Bij het samenstellen van de totaalalternatieven wordt waar mogelijk de inrichting van de locaties geoptimaliseerd, waar wisselwerking tussen de verschillende locaties in één totaalalternatief daarvoor mogelijkheden biedt. Deze optimalisatie zal in elk geval betrekking hebben op:

- de verkeersontsluiting van de locaties;
- de landschappelijke inpassing;
- de watervoorziening.

Stap 3c
Voor elk totaalalternatief worden vervolgens de faseringsmogelijkheden aangegeven. Hierbij wordt de volgorde van ontwikkelen van de verschillende locaties die onderdeel uitmaken van het totaalalternatief bepaald. Ook wordt aangegeven op welk moment bepaalde collectieve voorzieningen aangelegd worden. Hiermee wordt duidelijk in hoeverre een totaalalternatief bestand is tegen een tegenvallende behoefte aan glastuinbouwoppervlak.

Stap 3d
De totaalalternatieven worden onderling vergeleken op basis van de milieueffecten. De milieueffecten van een totaalalternatief zijn meer dan de optelsom van de milieueffecten van de locaties die deel uitmaken van het totaalalternatief. De (positieve en negatieve) effecten van wisselwerking tussen de locaties en de effecten van de optimalisaties van stap 3b worden immers ook meegenomen. Ook verschillen in faseringsmogelijkheden (stap 3c) spelen een rol in de onderlinge vergelijking.

4.5 Meest milieuvriendelijk alternatief

Het meest milieuvriendelijke alternatief (mma) moet uitgaan van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming en/of verbetering van het milieu en dient voldoende realistisch te zijn. Het verwachte draagvlak of een eerder vastgelegd budget mogen geen argumenten zijn *om oplossingsrichtingen met belangrijke milieuvoordelen buiten beschouwing te laten bij de* ontwikkeling van een mma.

De startnotitie geeft aan dat de beoordeling van de totaalalternatieven met hun twee varianten leidt tot het aanwijzen van het meest milieuvriendelijke alternatief.
In het MER zal bij het samenstellen van de totaalalternatieven (in stap 3a) het meest milieuvriendelijke alternatief apart ontwikkeld worden. Hierbij zal in het MER vanuit de milieudoelen beargumenteerd worden waarom sommige locaties met hun (plus)inrichting basis vormen voor het mma. Vervolgens zal het mma actief worden ontwikkeld door optimalisatie toe te passen (het doorlopen van de stappen 3b en 3c) zodat potentiële synergieën tussen locaties ook daadwerkelijk in het mma benut worden.
Deze optimalisatie zal in elk geval betrekking hebben op:

- de landschappelijke inpassing;
- de watervoorziening;
- energie- en verkeersinfrastructuur,
- fasering.

Hoofdstuk 5. Bestaande milieutoestand, autonome ontwikkeling en gevolgen voor het milieu.

Artikel 7.10, lid 1, onder d van de Wm:
Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de bestaande toestand van het milieu, voor zover de voorgenomen activiteit of de beschreven alternatieven daarvoor gevolgen kunnen hebben, alsmede van de te verwachten ontwikkeling van dat milieu, indien de activiteit noch de alternatieven worden ondernomen."*

Artikel 7.10, lid 1, onder e van de Wm:
Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de gevolgen voor het milieu, die de voorgenomen activiteit, onderscheidenlijk de alternatieven kunnen hebben, alsmede een motivering van de wijze waarop deze gevolgen zijn bepaald en beschreven."*

5.1 Algemeen

In dit hoofdstuk worden de effecten weergegeven die in de tweede fase bekend moeten zijn bij de onderlinge vergelijking van de basis- en plusinrichtingen van de verschillende locaties, en in de derde fase bij de onderlinge vergelijking van de totaalalternatieven.

Referentie
De bestaande toestand van het milieu in het studiegebied, inclusief de autonome ontwikkeling hiervan, zal worden beschreven als referentie voor de te verwachten milieueffecten. Daarbij wordt onder de autonome ontwikkeling verstaan: de toekomstige ontwikkeling van het milieu, zonder dat een van de alternatieven wordt gerealiseerd. Bij deze beschrijving zal het MER uitgaan van ontwikkelingen van de huidige activiteiten in het studiegebied en van reeds genomen besluiten over nieuwe activiteiten. In de autonome ontwikkeling vindt noch vestiging van tuinders vanuit het Westland, noch groei van de eigen Friese glastuinbouw plaats, omdat de ruimte voor glastuinbouw in het vigerende streekplan reeds is ingevuld.

Studiegebied per locatie
Voor elke locatie waarvoor een inrichting ontworpen wordt, zal het MER een kaart bevatten met de locatie en de omgeving daarvan, voor zover daar effecten van de voorgenomen activiteit kunnen gaan optreden. Per milieuaspect (lucht, bodem, water, enz.) kan de omvang van het studiegebied verschillen. Op deze kaarten worden de in het studiegebied gelegen gevoelige gebieden en objecten zoals woonkernen en natuurgebieden weergegeven.

5.2 Landschap, cultuurhistorie en archeologie

De landschapsanalyse in de startnotitie is gebaseerd op de verschillen in de ondergrond en de wijze waarop die in het veld zichtbaar zijn. In aanvulling daarop zal in het MER bij de beschrijving van de referentie aandacht worden besteed aan de recente landschapspatronen die zich weinig van de ondergrond aantrekken. Het gaat dan met name om 'de transportband' tussen Leeuwarden en Harlingen: de snelweg, het Van Harinxmakanaal, de spoorlijn en de hoogspanningsleiding.

In het MER zullen de gevolgen van de alternatieven voor de landschappelijke elementen en waarden worden beschreven. Deze beschrijving zal zich met name richten op de aantasting van openheid en zichtlijnen. Waar nodig zal gebruik worden gemaakt van kaartbeelden en fotomontages (met reële bouwhoogten).
Tevens zal worden ingegaan op het interne beeld van het gebied.

In het MER zullen de recreatieve consequenties worden beschreven, zowel in groot verband (de betekenis van de locatie in de recreatieve structuur) als die van de locatie zelf.

In het MER zullen de effecten op cultuurhistorische en archeologische waarden beschreven worden. Enerzijds dient duidelijk te worden gemaakt in welke mate aantasting plaatsvindt van nu in het landschap zichtbare waarden en in hoeverre het archeologische bodemarchief zal worden aangetast. Anderzijds dient duidelijk te worden gemaakt op welke wijze het gebruik gemaakt kan worden van aanwezige cultuurhistorische karakteristieken. Hierbij zal gebruik worden gemaakt van het rapport "Kassen en kansen in cultuurhistorie".

5.3 Bodem en water

In het MER worden voor de kwantitatieve wateraspecten (waterhoeveelheden, peilen, etc.) de milieueffecten kwantitatief weergegeven, en voor de kwalitatieve wateraspecten (zouten, nutriënten, etc.) worden deze kwalitatief weergegeven.

Bij de beschrijving van de huidige situatie en de autonome ontwikkeling van bodem en water zal het MER in elk geval het volgende aangeven:

- de geologische opbouw van de bodem, vooral vanuit het oogpunt van wijzigingen in het watersysteem (peilverandering, wateraanvoer) en de aanleg van gietwatersystemen;
- de huidige waterhuishoudkundige situatie, met aandacht voor de huidige peilen, grondwaterstanden, grondwaterstromingen (richting en snelheid), kwel en infiltratie, en de omvang van de berging die nu in het gebied aanwezig is;
- de huidige kwaliteit van grond- en oppervlaktewater en de waterbodem.

In het MER zullen per locatie de gevolgen worden aangeven die optreden bij vestiging van glastuinbouw ten aanzien van:

- de waterstromen in het gebied (de hoeveelheden water die moeten worden ingelaten, de berging, de afvoer bij piekbelasting, de benutting van regenwater voor begieting, de vraag naar leidingwater, de waterbehandeling in het gebied bij regenwaterbassins); daarbij wordt de hele afvalwaterketen in beeld gebracht (gebruik van riolering- en waterzuiveringscapaciteit);
- *de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater en de waterbodem, met aandacht voor* zoutgehalte, nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen;
- de eventuele effecten van het gebruik van aquifers voor thermische energieopslag.

5.4 Natuur

Soortenbescherming

In het MER zullen voor elke geselecteerde locatie binnen de soorten die beschermd zijn conform de Flora- en faunawet de doelsoorten die voorkomen in het studiegebied en die worden beïnvloed door de vestiging van glastuinbouw worden geïdentificeerd De effecten voor deze doelsoorten zullen worden beschreven, waarbij rekening zal worden gehouden met de invloeden van directe vernietiging, verdroging, verstoring, versnippering en eutrofiëring. Ook wordt aangegeven welke mitigerende en compenserende maatregelen eventueel moeten worden toegepast.

Gebieden met natuurdoelen

Wanneer zich in de nabijheid van een locatie gebieden met natuurdoelen bevinden, zal het MER de beoogde natuur:

- benoemen,
- beknopt ecologisch beschrijven,

- de randvoorwaarden (zowel abiotische als biotische) geven die nodig zijn voor het behoud of de ontwikkeling hiervan.

In de effectbeschrijving zal vervolgens de verandering die naar verwachting zal gaan optreden in de benoemde randvoorwaarden worden aangegeven, evenals veranderingen in oppervlakte en kwaliteit van de natuur dan wel in de mogelijkheden om de beoogde natuur te kunnen realiseren.

Lichtemissies
In het MER dient beschreven te worden welke effecten op de levende natuur van lichtemissies (zowel in het horizontale als in het verticale vlak) voor de levende natuur bekend zijn, en welke gevolgen daaruit kunnen worden afgeleid voor levende natuur op de verschillende locaties.

5.5 Woon- en leefomgeving: verkeer, geluid, licht

Verkeer en verkeersgeluid
Elk van de totaalalternatieven zal extra verkeer met zich meebrengen in de vorm van vrachtverkeer (transport van toeleveranciers, transport naar afnemers) en het woon-werkverkeer van de gecreëerde werkgelegenheid. Deze verkeerseffecten zullen in het MER aan de orde te komen.

In veel deelgebieden in Noordwest-Fryslân zijn de bestaande wegen te smal voor de benodigde vrachtwagenbewegingen. In het MER zullen de effecten van de alternatieven op de belasting van het bestaande wegennet door vracht- en woonwerkverkeer beschreven worden, evenals de gevolgen hiervan voor de verkeersveiligheid en geluidbelasting. De tijdige realisering van de benodigde (extra) infrastructuur en andere maatregelen om de mogelijke nadelige effecten te voorkomen of beperken komen hierbij aan bod.
Voor verkeersgeluid relevante wegen zijn de wegen waarop als gevolg van de komst van glastuinbouw een significante verandering in de intensiteit optreedt. Een significante verandering in intensiteit kan daarbij worden gesteld op een toename van ten minste 30% of een afname van ten minste 20%.

Licht
In het MER worden de gevolgen van eventuele lichtemissies (zowel in het horizontale als in het verticale vlak) voor het woon- en leefmilieu in beeld gebracht. Hierbij wordt in elk geval ingegaan op het aantal gehinderden.

5.6 Energie

In het MER worden de effecten van de gekozen wijze van energie- en CO2-voorziening beschreven in termen van:
- jaarlijks gebruik van fossiele brandstoffen,
- jaarlijkse uitstoot van CO2
- het aandeel duurzame energie.

Hoofdstuk 6. Vergelijking van alternatieven

Artikel 7.10, lid 1, onder f van de Wm:
Een MER bevat ten minste: *"een vergelijking van de ingevolge onderdeel d beschreven te verwachten ontwikkeling van het milieu met de beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit, alsmede met de beschreven gevolgen voor het milieu van elk der in beschouwing genomen alternatieven."*

Elk van de drie fasen wordt afgesloten met een onderlinge vergelijking, van locaties, varianten of totaalalternatieven. Bij deze vergelijkingen is het van belang dat waar mogelijk gebruik wordt gemaakt van kwantitatieve informatie. Met name in de eerste fase, waarin sprake is van een relatief groot aantal criteria in combinatie met een aantal potentiële locaties is het toepassen van multicriteria-analyse te overwegen.

In de tweede en derde fase dienen de milieueffecten van de varianten c.q. totaalalternatieven onderling én met de referentie (de autonome ontwikkeling) te worden vergeleken. Doel van de vergelijking is inzicht te geven in de mate waarin, dan wel de essentiële punten waarop, de positieve en negatieve effecten van de varianten c.q. totaalalternatieven verschillen. Bij deze vergelijkingen moeten de doelstellingen en de grens- en streefwaarden van het milieubeleid worden betrokken.
Hoewel dit geen verplicht deel van het MER uitmaakt, zal het MER een indicatie geven van de kostenverschillen tussen de verschillende totaalalternatieven.

Hoofdstuk 7. Leemten in informatie

Artikel 7.10, lid 1, onder g van de Wm:
Een MER bevat ten minste: *"een overzicht van de leemten in de onder d en e bedoelde beschrijvingen [d.w.z. van de bestaande milieutoestand en autonome ontwikkeling daarvan, resp. van de milieueffecten] ten gevolge van het ontbreken van de benodigde gegevens."*

Het MER moet aangeven over welke milieuaspecten geen informatie kan worden opgenomen vanwege gebrek aan gegevens. Deze inventarisatie moet worden toegespitst op die milieuaspecten, die (vermoedelijk) in verdere besluitvorming een belangrijke rol spelen. Op die manier kan worden beoordeeld, wat de consequenties moeten zijn van het gebrek aan milieu-informatie.
Beschreven moet worden:

- welke onzekerheden zijn blijven bestaan en wat hiervan de reden is;
- in hoeverre op korte termijn zou kunnen worden voorzien in de leemten in informatie;
- de consequenties die leemten en onzekerheden hebben voor het besluit.

Hoofdstuk 8. Evaluatieprogramma

Artikel 7.39 van de Wm:
"Het bevoegd gezag dat een besluit heeft genomen, bij de voorbereiding waarvan een milieu-effectrapport is gemaakt, onderzoekt de gevolgen van de betrokken activiteit voor het milieu, wanneer zij wordt ondernomen of nadat zij is ondernomen."

Provinciale Staten zullen bij de partiële streekplanherziening aangeven op welke wijze en op welke termijn een evaluatieonderzoek verricht zal worden om de voorspelde effecten met de daadwerkelijk optredende effecten te kunnen vergelijken en zo nodig aanvullende mitigerende maatregelen te treffen. In het MER dient een aanzet tot een programma voor dit onderzoek te worden gegeven, omdat er een sterke koppeling bestaat tussen onzekerheden in de gebruikte voorspellingsmethoden, de geconstateerde leemten in kennis en het te verrichten evaluatieonderzoek.

Hoofdstuk 9. Vorm en presentatie

Bijzondere aandacht verdient de presentatie van de vergelijkende beoordeling van de totaalalternatieven. De onderlinge vergelijking dient bij voorkeur te worden gepresenteerd met behulp van tabellen, figuren en kaarten. Het is aan te bevelen om:

- het MER zo beknopt mogelijk te houden, onder andere door achtergrondgegevens (die conclusies, voorspellingen en keuzen onderbouwen) niet in de hoofdtekst zelf te vermelden, maar in een bijlage op te nemen;
- een verklarende woordenlijst, een lijst van gebruikte afkortingen en een literatuurlijst bij het MER op te nemen;
- bij gebruik van kaarten, recent kaartmateriaal te gebruiken, topografische namen goed leesbaar weer te geven en een duidelijke legenda erbij te voegen.

Hoofdstuk 10. Samenvatting van het mer

Artikel 7.10, lid 1, onder h van de Wm:
Een MER bevat ten minste: *"een samenvatting die aan een algemeen publiek voldoende inzicht geeft voor de beoordeling van het milieueffectrapport en van de daarin beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit en van de beschreven alternatieven."*

De samenvatting is het deel van het MER dat vooral wordt gelezen door besluitvormers en insprekers en het verdient daarom bijzondere aandacht. Het moet als zelfstandig document leesbaar zijn en een goede afspiegeling zijn van de inhoud van het MER. Daarbij moeten de belangrijkste zaken zijn weergegeven, zoals:

- de resultaten van elk van de stappen van het selectieproces;
- de belangrijkste effecten voor het milieu bij het uitvoeren van de totaalalternatieven;
- de vergelijking van de totaalalternatieven en de argumenten voor de selectie van het mma;
- belangrijke leemten in kennis.

Bijlage 1. Verschillen advies Commissie MER en richtlijnen PS

Hieronder worden de belangrijkste verschillen aangegeven tussen het advies van de Commissie MER en de richtlijnen.

In het advies van de Commissie MER worden op verschillende plekken ter illustratie voorbeelden gegeven. Deze zijn in de richtlijnen zo veel mogelijk opgenomen. In een aantal gevallen bleken de voorbeelden echter een meer sturend karakter te hebben. Deze voorbeelden zijn niet opgenomen in de richtlijnen.

In het advies van de Commissie is in paragraaf 4.1 de volgende tekst opgenomen:
"De Commissie biedt aan om zich desgewenst in een tussentijds advies uit te spreken over de kwaliteit van het resultaat van bovenstaande eerste fase. Het is immers denkbaar dat in de eerste fase een bepaalde locatie afvalt op basis van in de ogen van de Commissie onvoldoende of onjuiste onderbouwing.
Te overwegen is om het resultaat van de eerste fase voor te leggen aan de betrokken gemeenten of nog andere partijen, waardoor het uiteindelijke MER door hun inbreng aan waarde kan winnen."
Alhoewel dit aanbod niet in de richtlijnen is opgenomen zal er wel gebruik van gemaakt worden. Op dit moment is echter nog niet aan te geven op welke wijze dit zal zijn. In een latere fase van het proces zal worden bepaald op welke wijze van het aanbod van de Commissie gebruik zal worden gemaakt.

In paragraaf 4.3 aan het eind stap 2a is in het advies ten aanzien van de waterhuishouding het volgende opgenomen: "Het MER dient duidelijk te maken hoe de verspreiding van bestrijdingsmiddelen rechtstreeks of via de luchtroute naar het oppervlaktewater kan worden voorkomen."
In de richtlijnen is het woord "hoe" vervangen door "hoeverre". Dit omdat er vanuit gegaan wordt dat er een realistische beschrijving gegeven zal worden. Bij de beschrijven "hoe" de verspreiding voorkomen kan worden kunnen concepten als de gesloten kas beschreven worden. Vooralsnog is dit een utopie.
Bij de beschrijving in "hoeverre" de verspreiding voorkomen kan worden kan een realistische beschrijving gegeven worden.

Aan paragraaf 5.2 is toegevoegd dat bij cultuurhistorie niet alleen naar de verstoring gekeken wordt maar ook naar de kansen die dit biedt. Het onderzoek dat in dit verband door de provincie is uitgevoerd biedt hiervoor de handvaten.

Bijlage 2. Lijst van insprekers en adviezen beoordeeld door de commissie MER

nr.	datum	persoon of instantie	plaats	datum van ontvangst Cie. m.e.r.
1.	20030425	Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij	Groningen	20030428
2.	20030607	D. Meersma		20030513
3.	20030425	Defensie Interservice Commando	Zwolle	20030513
4.	20030115	Buurtvereniging Langestraat	Beetgumermolen	20030513
5.	20030426	Doarpsbelang Beetgum	Beetgum	20030513
6.	20030506	Toeristisch Platform Noardwest-Fryslân	Raerd	20030513
7.	20030423	Waddenvereniging	Groningen	20030513
8.	20030428	Gemeente Leeuwarderadeel	Stiens	20030513
9.	20030506	D. Sinnema	Lemmer	20030513
10.	20030506	L.C. Dijkstra	St. Annaparochie	20030513
11.	20030501	Th. D. Miedema	Vrouwenparochie	20030513
12.	20030506	Fam. Kolkman	Ryptsjerk	20030513
13.	20030506	P. Nieuwkoop	St. Annaparochie	20030513
14.	20030502	Th. Recher	St. Annaparochie	20030513
15.	20030506	Gastransport Services	Groningen	20030513
16.	20030506	De Bildtse Recreatie Ondernemers	St. Annaparochie	20030513
17.	20030506	Fam. Stuijt-Nibbering	St. Annaparochie	20030513
18.	20030508	Friese Milieu Federatie	Leeuwarden	20030514
19.	20030508	Gemeente Wûnseradiel	Witmarsum	20030514
20.	20030607	Fam. Zondervan	Oude Bildtzijl	20030514
21.	20030509	Gemeente Franekeradeel	Franeker	20030514
22.	20030512	Gemeente Menaldumadeel	Menaldum	20030516
23.	20030507	VROM Inspectie, Regio Noord	Groningen	20030516

24.	20030509	Bildts Overleg Ondernemers Gemeente	St. Jacobiparochie	20030516
25.	20030509	Wetterskip De Waadkant	Stiens	20030516
26.	20030512	Fam. F. Werkhoven	St. Annaparochie	20030516
27.	20030508	Dorpsbelang Vrouwenparochie	Vrouwenparochie	20030516
28.	20030512	M. Dijkstra en N. Stap	St. Annaparochie	20030520
29.	20030512	M. en J. Roosenwinkel	St. Annaparochie	20030520
30.	20030512	F. v.d. Meer	Vrouwenparochie	20030520
31.	20030512	T.T. Dijkstra	Vrouwenparochie	20030520
32.	20030512	F. v.d. Meer	Vrouwenparochie	20030520
33.	20030512	D. v.d. Meer	Vrouwenparochie	20030520
34.	20030512	J.H. Volkers	St. Annaparochie	20030520
35.	20030512	S. Bruin en A. Zwart	St. Jacobiparochie	20030520
36.	20030512	D. v.d. Meer	Vrouwenparochie	20030520
37.	20030512	Th. Kuiken	St. Annaparochie	20030520
38.	20030512	Geke Visser-Mik	St. Jacobiparochie	20030520
39.	20030512	N. van Zuylen en E. Veenstra	Oude Bildtzijl	20030520
40.	20030512	E. en M. Kalsbeek	St. Annaparochie	20030520
41.	20030512	T. de Jager	St. Annaparochie	20030520
42.	20030512	S. Hartkamp	Vrouwenparochie	20030520
43.	20030512	P.D. de Vries	St. Annaparochie	20030520
44.	20030512	J. Wijngaarden	St. Annaparochie	20030520
45.	20030512	J.T. Wijngaarden	St. Jacobiparochie	20030520
46.	20030512	E. Braaksma	St. Jacobiparochie	20030520
47.	20030512	J. Dijkstra	Vrouwenparo-	20030520

			chie	
48.	20030512	R. Dijkstra	St. Annaparo-chie	20030520
49.	20030512	A. Hiemstra Faber	St. Annaparo-chie	20030520
50.	20030512	A. v.d. Berg	St. Annaparo-chie	20030520
51.	20030512	Bijlsma	St. Annaparo-chie	20030520
52.	20030512	K. Snegersma Sinnema	St. Annaparo-chie	20030520
53.	20030512	M. Schat	St. Annaparo-chie	20030520
54.	20030512	J.R. Dijkstra	St. Jacobiparo-chie	20030520
55.	20030512	A. v.d. Ploeg	St. Jacobiparo-chie	20030520
56.	20030512	J. Poorte van Dijk	St. Annaparo-chie	20030520
57.	20030512	T. Stort	Vrouwenparo-chie	20030520
58.	20030512	A.A. Visser	St. Vrouwenpa-rochie	20030520
59.	20030512	L. v.d. Ham-Reder	Vrouwenparo-chie	20030520
60.	20030512	K. Feenstra	Vrouwenparo-chie	20030520
61.	20030512	K. Wijngaarden	St. Annaparo-chie	20030520
62.	20030512	Fam. Sipma	St. Annaparo-chie	20030520
63.	20030512	J.J. Cornelissen	St. Jacobiparo-chie	20030520
64.	20030512	M. Cornelissen-Dengerink	St. Jacobiparo-chie	20030520
65.	20030512	R. Wijngaarden	St. Annaparo-chie	20030520
66.	20030512	Fam. Tulmer	St. Annaparo-chie	20030520

67.	20030512	G. Rienstra	St. Annaparochie	20030520
68.	20030512	J. de Valk	St. Jacobiparochie	20030520
69.	20030512	R. Tadema	Vrouwenparochie	20030520
70.	20030512	G. Boterhoek	St. Annaparochie	20030520
71.	20030512	M. Minnema	St. Annaparochie	20030520
72.	20030512	Fam. Minnema	St. Annaparochie	20030520
73.	20030512	H. Gr. Kokke	Oosterwolde	20030520
74.	20030512	T. van Dijk	St. Annaparochie	20030520
75.	20030512	T. Delfstra	St. Annaparochie	20030520
76.	20030512	J. Venema	St. Annaparochie	20030520
77.	20030512	D. Lantenbag	Oude Bildtzijl	20030520
78.	20030512	D. Mulder	Oude Bildtzijl	20030520
79.	20030512	A. van der Staag	St. Jacobiparochie	20030520
80.	20030512	K. Terpstra	St. Annaparochie	20030520
81.	20030512	A. Bezemer en A. Hogenhuis	St. Annaparochie	20030520
82.	20030512	A. en H. Blanksma	Berlikum	20030520
83.	20030512	G. en A. Blanksma	Berlikum	20030520
84.	20030512	S.M. Kramer	St. Annaparochie	20030520
85.	20030512	M. v.d. Hem	Vrouwenparochie	20030520
86.	20030512	S.J. de Jong	St. Annaparochie	20030520
87.	20030512	Fam. de Vries	Minnertsga	20030520
88.	20030512	A.V. en J. Groothof	Heerenveen	20030520
89.	20030512	J. Faber	Beetgumermolen	20030520
90.	20030512	H.J. Muntingh	St. Jacobiparochie	20030520
91.	20030512	T. de Vries	Vrouwenparochie	20030520
92.	20030512	Binnema	Minnertga	20030520

93.	20030512	E. Bosloper	Gytsjerk	20030520
94.	20030512	M.G. Jorritsma	St. Jakobiparochie	20030520
95.	20030512	M. ten Hoeve	St. Annaparochie	20030520
96.	20030512	B. v. Vliet	St. Annaparochie	20030520
97.	20030512	Ph. Sollman	St. Annaparochie	20030520
98.	20030512	H.P. Krol	St. Annaparochie	20030520
99.	20030512	J. Wielinga	St. Annaparochie	20030520
100.	20030512	P. Cuperus	St. Annaparochie	20030520
101.	20030512	B. v.d. Wal	St. Annaparochie	20030520
102.	20030512	M. v.d. Ploeg	St. Annaparochie	20030520
103.	20030512	S.P. Dijkstra	St. Annaparochie	20030520
104.	20030512	O.G. Wijnbenga	St. Annaparochie	20030520
105.	20030512	F. Stap	St. Annaparochie	20030520
106.	20030512	T. Haan	St. Annaparochie	20030520
107.	20030512	J. Beimers	St. Annaparochie	20030520
108.	20030512	A.E. de Jong	St. Annaparochie	20030520
109.	20030512	A. Miedema v.d. Kooi	Vrouwenparochie	20030520
110.	20030512	C.A. Boulangé	Het Bildt	20030520
111.	20030512	A. de Jong	St. Annaparochie	20030520
112.	20030512	R.D. Postma	St. Annaparochie	20030520
113.	20030512	N.G. Stap	St. Annaparochie	20030520
114.	20030512	Y.P. v.d. Werff	Oude Bildtzijl	20030520
115.	20030512	A. Spoelstra	St. Annaparochie	20030520
116.	20030512	F. Poorte	St. Jacobiparochie	20030520

117.	20030512	S. Dijkstra	St. Annaparochie	20030520
118.	20030512	R. Dijkstra	Vrouwenparochie	20030520
119.	20030512	N. Schleeper	St. Jacib	20030520
120.	20030512	J. Dorst	St. Jacobiparochie	20030520
121.	20030512	T. Mijts	St. Jacobiparochie	20030520
122.	20030512	J. Boon	Oude Leye	20030520
123.	20030512	Fam. Werkhoven	St. Annaparochie	20030520
124.	20030512	Y. Werff	St. Annaparochie	20030520
125.	20030512	S. Smit	St. Jacobiparochie	20030520
126.	20030512	van Dijk	St. Annaparochie	20030520
127.	20030512	v.d. Werff de Jong	Oude Bildtzijl	20030520
128.	20030512	S. Stoute	St. Jacobiparochie	20030520
129.	20030512	Dijkstra Groothoft	Vrouwenparochie	20030520
130.	20030512	P. Postma	St. Annaparochie	20030520
131.	20030512	E. Floris	St. Annaparochie	20030520
132.	20030512	B. Baas	Vrouwenparochie	20030520
133.	20030512	G.J. Keizer	St. Jacobiparochie	20030520
134.	20030512	K. Potstra	St. Annaparochie	20030520
135.	20030512	K. van der Velde	St. Jacobiparochie	20030520
136.	20030512	R. Grond-Steensma	St. Jacobiparochie	20030520

137.	20030512	G. Heininga	Leeuwarden	20030520
138.	20030512	M. Dijkstra	St. Annaparochie	20030520
139.	20030512	T. de Jong-Vegter	St. Annaparochie	20030520
140.	20030512	P. Moerbeek	Minnertsga	20030520
141.	20030514	Wetterskip Fryslân	Leeuwarden	20030520
142.	20030514	S.H. v. Dommelen	Vrouwenparochie	20030520
143.	20030514	v. Noord-Visser	St. Jacobiparochie	20030520
144.	20030514	R. de Konink	Stiens	20030520
145.	20030514	G. en A. Meurs	St. Annaparochie	20030520
146.	20030514	A. v.d. Berg-Dijkstra	Leeuwarden	20030520
147.	20030514	K. Mennenga	St. Annaparochie	20030520
148.	20030514	Y. van Dijk	St. Jacobiparochie	20030520
149.	20030514	M. van Dijk	St. Jacobiparochie	20030520
150.	20030514	Spoelstra	Berlikum	20030520
151.	20030514	L. v.d. Vlekkert	Vrouwenparochie	20030520
152.	20030514	P. de Jager	St. Annaparochie	20030520
153.	20030514	Bruinsma	St. Annaparochie	20030520
154.	20030514	A.G. en A.C. Schrama	St. Annaparochie	20030520
155.	20030514	Staag	St. Annaparochie	20030520
156.	20030514	J.F. Bokmo	St. Jacobiparochie	20030520
157.	20030514	G. Werkhoven	Berlikum	20030520
158.	20030514	D. Guldenmond	Beetgumermolen	20030520
159.	20030514	G. Dijkstra	St. Annaparochie	20030520
160.	20030514	S. de Jong	St. Annaparochie	20030520
161.	20030514	A.H.L. van Zutphen	St. Annaparochie	20030520
162.	20030514	K. Faber	St. Jacobiparo-	20030520

			chie	
163.	20030514	M. Minnema	Stiens	20030520
164.	20030514	A. Postma	Vrouwenparo-chie	20030520
165.	20030514	H. Huizinga	Bildtzijl	20030520
166.	20030514	E. van der Meer	Vrouwenparo-chie	20030520
167.	20030514	K. Zwijnenburg	Oude Bildtzijl	20030520
168.	20030528	Gemeente het Bildt	Het Bildt	20030528
169.	20030507	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek	Amersfoort	20030507

Bijlage 3. Lijst van insprekers niet beoordeeld door de commissie MER

Gebleken is dat de commissie MER een aantal reacties niet ontvangen heeft. Onduidelijk is wat daarvan de oorzaak is. Het betreft een negental reacties.

Het betreft de volgende reacties:

Nr.	datum	persoon	plaats
170	23 mei 2003	L. Aukema	St. Annaparochie
171	23 mei 2003	B. Bul	Hallum
172	12 mei 2003	S. Dijkstra	St. Annaparochie
173	23 mei 2003	M. Gerritse	Oude Leije
174	15 mei 2003	A.H. Kootstra	St. Annaparochie
175	12 mei 2003	Fam A. Tulner	St. Annaparochie
176	12 mei 2003	H.J. Tulner en L. Elings	St. Annaparochie
177	12 mei 2003	A. Tulner-Dijkstra	St. Annaparochie
178	12 mei 2003	A.J. Tobi	St. Annaparochie

De insprekers geven aan tegen kassen op Het Bildt te zijn. De reacties komen overeen met andere reacties en geven geen aanleiding extra richtlijnen toe te voegen boven op het advies van de commissie MER.